

*Чуприна Олена Віталіївна,*

професор кафедри криміналістики та  
судової медицини Національної академії  
внутрішніх справ, кандидат медичних  
наук, доцент

## **ОСОБЛИВОСТІ ПРОВЕДЕННЯ СУДОВО-МЕДИЧНИХ ЕКСПЕРТИЗ ПІД ЧАС ДОСУДОВОГО РОЗСЛІДУВАННЯ ЗЛОЧИНІВ ПРОТИ СТАТЕВОЇ СВОБОДИ ТА СТАТЕВОЇ НЕДОТОРКАНОСТІ ДІТЕЙ**

Синдром «скаліченої дитини» – термін, що узагальнює стан дітей із множинними ушкодженнями, неоднорідними за характером і давністю нанесення батьками або опікунами. Специфічним проявом ушкоджень є невідповідність їхнього характеру і тяжкості тим поясненням, які надаються з приводу обставин їх утворення.

Домашнє насильство – діяння (дії або бездіяльність) фізичного, сексуального, психологічного або економічного насильства, що вчиняються в сім'ї чи в межах місця проживання або між родичами, або між колишнім чи теперішнім подружжям, або між іншими особами, які спільно проживають (проживали) однією сім'єю, але не перебувають (не перебували) у родинних відносинах чи у шлюбі між собою, незалежно від того, чи проживає (проживала) особа, яка вчинила домашнє насильство, у тому самому місці, що й постраждала особа, а також погрози вчинення таких діянь.

Фізичне насильство – форма домашнього насильства, що включає ляпаси, стусани, штовхання, щипання, шмагання, кусання, а також незаконне позбавлення волі, нанесення побоїв, мордування, заподіяння тілесних ушкоджень різного ступеня тяжкості, залишення в небезпеці, ненадання допомоги особі, яка перебуває в небезпечному для життя стані, заподіяння смерті, вчинення інших правопорушень насильницького характеру.

Сексуальне насильство – форма домашнього насильства, що включає будь-які діяння сексуального характеру, вчинені стосовно повнолітньої особи без її згоди або стосовно дитини незалежно від її згоди, або в присутності дитини, примушування до акту сексуального характеру з третьою особою, а також інші правопорушення проти статевої свободи чи статевої недоторканості особи, у тому числі вчинені стосовно дитини або в її присутності [1].

Протидія домашньому насильству – система заходів, що здійснюються органами виконавчої влади, органами місцевого самоврядування, підприємствами, установами та організаціями, а також громадянами України, іноземцями та особами без громадянства, які перебувають в Україні на законних підставах, та спрямовані на припинення домашнього насильства, надання допомоги та захисту постраждалій особі, відшкодування їй завданої шкоди, а також на

належне розслідування випадків домашнього насильства, притягнення до відповідальності кривдників та зміну їхньої поведінки.

У разі сексуального насильства – примушування до статевих зносин або їх здійснення з неповнолітніми дітьми – судово-медична експертиза виявляє факт статевих зносин за такими ознаками: ушкодження в ділянці статевих органів, крововиливи на внутрішній поверхні стегон. Однак ушкодження можуть бути і на обличчі, на шії, в ділянці грудної клітки. При згвалтуванні з використанням психічних погроз або безпорадного стану потерпілої (алкогольне сп'яніння, застосування деяких лікарських препаратів) зазначені ушкодження можуть бути відсутніми. У разі гомосексуальних дій у потерпілої дитини можуть бути рубці в ділянці відхідника (заднього проходу), ушкодження слизової оболонки прямої кишки у вигляді саден, тріщин, розривів [3, с. 455].

Кримінально карається скоєння чоловіком чи жінкою розбещених дій щодо особи тієї чи іншої статі, яка не досягла повноліття. До розбещених дій належать непристойне доторкання руками до статевих органів, доторкання статевим членом до статевих органів чи тертя ним між стегнами, заняття онанізмом в присутності дівчинки чи оголення статевих органів, ознайомлення неповнолітнього з порнографічною літературою. Існують і інші форми розбещених дій, які в більшості випадків можуть бути встановлені лише слідчим шляхом.

Розбещені дії, як правило, не супроводжуються значними механічними ушкодженнями й тому експертні дані дуже мізерні, хоча в багатьох випадках їх проявами є ознаки запалення, деякі морфологічні зміни в ділянках статевих органів і прямої кишки, що виникають внаслідок неодноразового тиску та тертя статевим членом чи пальцями рук. Як доказ цих дій можуть бути ушкодження у вигляді надривів, розривів, крововиливів у дівочу плівку, наявність сперми чи характерних змін дівочої плівки при тривалому застосуванні розбещених дій. Інколи розбещені дії з дітьми можуть закінчуватись статевим актом, що супроводжується масивними ушкодженнями з розривом проміжності, стінок піхви, сечівника, із можливим смертельним кінцем. При з'ясуванні обставин скоєння розбещених дій необхідно враховувати, що діти легко піддаються навіюванню, самонавіюванню, фантазії, дуже легко сприймають погрози, говорять неправду. Розпитування дітей необхідно проводити за участю педагога та психолога.

Особливості і методика проведення експертиз із приводу статевих станів і статевих злочинів викладені в «Правилах проведення судово-медичних експертиз (обстежень) з приводу статевих станів у бюро судово-медичної експертизи» (1995 р.) [2].

Для вирішення поставлених слідчих питань використовують знання, як в галузі судової медицини, так і інших медичних спеціальностей, застосовують спеціальні лабораторні методи дослідження – судово-імунологічні, судово-цитологічні, клінічні. При

необхідності вивчають медичну документацію, матеріали цивільних і кримінальних справ [4, с. 73].

Під час призначення судово-медичної експертизи неповнолітнього потерпілого на вирішення експерта ставлять такі запитання.

Чи є у потерпілої особи в піхві та (або) задньому проході ушкодження, що свідчать про вчинення відносно неї статевих актів?

Чи порушено цілісність дівочої плівки?

Яка давність порушення?

Чи є у потерпілої особи в піхві, задньому проході і ротовій порожнині сліди сперми, крові?

Чи є у потерпілої особи тілесні ушкодження?

Якими є їх давність, тяжкість, характер, локалізація, механізм утворення?

Чи страждає потерпіла особа на венеричні захворювання або на ВІЛ-інфекцію?

Під час призначення судово-медичної експертизи підозрюваного на вирішення експерта ставлять такі запитання.

Чи є у підозрюваного тілесні ушкодження?

Якими є їх давність, тяжкість, характер, локалізація, механізм утворення? Чи здатний підозрюваний до фізіологічного статевих актів?

Чи є у підозрюваного в зоні статевих органів сліди крові, піхвового епітелію якщо так, то яка їх видова, родова і статевих належність?

Судово-медична експертиза об'єктів дослідження може відповісти на такі запитання.

Чи є на досліджуваних предметах сліди сперми, крові, поту, піхвового епітелію і якщо так, то яка їх видова, родова і статевих належність? Чи належать вони зазначеним особам?

Яке регіональне походження слідів крові (менструальна, статевих органів при пошкодженні дівочої плівки)?

На які хвороби страждає певна особа?

У разі виявлення на місці злочину, одязі або тілі потерпілого (підозрюваного) волосся, призначають судово-медичну експертизу, на вирішення якої ставлять такі запитання.

Чи є надані об'єкти волоссям?

Чи належить вони людині або тварині?

З якої частини тіла це волосся?

Якою є групова і статевих належність волосся?

На які захворювання волосся страждає людина?

Під час проведення генетичної експертизи виявляють не групові, а індивідуальні властивості досліджуваних об'єктів, що є прямим доказом у кримінальному провадженні. Такі дослідження можливі з мінімальною кількістю матеріалу, навіть частково зруйнованого (кров, сперма).

Генетична експертиза дає змогу відповісти на такі запитання.

Чи належить кров на одязі підозрюваного, на предметі, вилученому з місця події, потерпілому?

Чи належить сперма на одязі потерпілого підозрюваному?

Експертизи статевих станів і при статевих злочинах належать до найскладніших і найвідповідальніших, вони проводяться комісійно, за участю гінекологів, урологів, ендокринологів та інших спеціалістів. Порядок і методика проведення експертизи повинні відповідати існуючим офіційним документам, які регламентують цей вид діяльності судового медика.

#### ***Список використаних джерел***

1. Про запобігання та протидію домашньому насильству: Закон України № 2229-VIII від 7 грудня 2017 р. (зі змінами та доповненнями): [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2229-19>. Назва з екрана.
2. Інструкція про проведення судово-медичної експертизи: Затверджено наказом Міністерства охорони здоров'я України від 17 січня 1995р. №6: [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/go/z0705-98>. Назва з екрана.
3. Мішалов В.Д. Судова медицина: Підручник // В.Д. Мішалов, Т.В.Хохолева, В. Т. Бачинський, В. В. Войченко, Г.Ф. Кривда, Є. Я. Костенко. Київ, 2018. 575 с.
4. Пясковський В.В. Судово-експертне забезпечення розслідування злочинів проти статевої свободи та статевої недоторканості неповнолітніх. Криміналістичний вісник Національної академії внутрішніх справ України : наук. журн. Київ, 2017. № 1. С. 72–78.

***Шило Сергій Миколайович,***

провідний фахівець інституту підготовки керівних кадрів та підвищення кваліфікації Національної академії внутрішніх справ, кандидат юридичних наук

### **ЗАПОБІГАННЯ ДОМАШНЬОМУ НАСИЛЬСТВУ ПІДРОЗДІЛАМИ НАЦІОНАЛЬНОЇ ПОЛІЦІЇ УКРАЇНИ**

Проблема домашнього насильства в Україні завжди була і залишається однією з найзлободенніших. Політичні та соціально-економічні процеси, які відбуваються в суспільстві, зокрема, збройний конфлікт на сході країни, безробіття, збільшення життєвих конфліктних ситуацій, прояви агресії в родині болісно вражають сім'ї та призводять до зростання вчинення кривдниками домашнього насильства. А тому, визнаючи сім'ю осередком суспільства, необхідно зазначити, що без підтримки держави та її інституцій, на жаль, проблему домашнього насильства вирішити майже неможливо. І пов'язано це з тим, що сім'я не завжди спроможна виконувати свою головну функцію – забезпечення належного добробуту та виховання дітей.

Домашнє насильство є комплексним явищем, запобігти якому можна лише об'єднавши зусилля усіх соціальних інституцій, шляхом забезпечення виконання загальносоціальних, спеціально-кримінологічних, індивідуальних та віктимологічних заходів, завдання яких спрямовані на реалізацію економічних, правових та соціальних